

баштину оре и сије и ш ње ујам дава, они чисто зна кому га је дава, зашто су ово честе рати тер много баштине пуне леже.

Данил, в. ц. (владика црногорски)

1725, ијунија 17

На полеђини: Протопопу Ђуру у

Брчели.

(Оригинал у манастиру Прасквици).

Божо Ђ. Михаиловић

ДВА СЛУЖБЕНА ИЗВЈЕШТАЈА О ЊЕГОШЕВОЈ СМРТИ И ПРВЕ НОВИНСКЕ ВИЈЕСТИ О ЊОЈ

Аустриским службеним круговима у Котору и Задру било је врло добро познато слабо здравствено стање црногорског владике Петра II Петровића Његоша. Сам владика писао је још 16 (28) октобра 1851 године аустриском окружном капетану которском П. Решетару да ће сјутрадан поћи у Котор да тражи побољшања своме здрављу,¹⁾ а брат његов и претсједник Сената Перо молио је 18 (30) октобра истог окружног капетана за једног искусног лијечника тешко болесном владици.²⁾ Аустриски генерал Лазар Мамула, далматински гувернер, обавијештен о томе, пошао је из Дубровника у Котор узевши са собом војног лијечника д-ра Novotny-а и послао га одмах на Цетиње. Но већ је било касно. Владика је умро и лијечник који је тога јутра, наиме 19 (31) октобра кренуо на пут, сазнао је за владичину смрт на половини пута.

Брат владичин Перо, као претсједник Сената, службено је обавијестио другог дана, тојест 20 октобра (1 новембра), о смрти Његошевој српског кнеза Александра Карађорђевића у Београду, аустриског генерала барона Лазара Мамулу у Котору, руског царског конзула Јеремију М. Гашића у Дубровнику и окружног администратора бококоторског Петра Решетара у Котору, молећи овог последњег изричито да ту вијест прослиједи „старијој власти“.³⁾ Овај је то очито смјеста учинио, јер већ 5 новембра 1851 под бројем 2052 барон Blasius (Влахо) Ghetaldi из Задра обавијештава о смрти црногорског владике министра унутрашњих послова д-ра Александра Вача у Бечу упозоравајући да је ну-

¹⁾ Д. Вуксан: Писма Владике Рада (Споменица Петра II. Петровића—Његоша — Владике Рада 1813—1851—1925. Цетиње, 1926, стр. 147, писмо ССХП).

²⁾ Д. Вуксан: Писма о болести и смрти Владичиној (ибид., стр. 158).

³⁾ Ибид., стр. 160—162.

жно да војска остане у Котору.⁴⁾ На то слиједе два вјероватно једнака кратка извјештаја о смрти владичиној и о одашиљању двају црногорских посланика у Дубровник ради преузимања Његошеве опорукe, један бану барону Јосипу Јелачићу у Загреб, а други аустриском министру д-ру Александру Ваху у Беч.⁵⁾ Дне 10 новембра 1851 под бројем 2068 шаље Ghetalди готово истовјетне извјештаје с најновијим вијестима о догађајима након смрти Његошеве и о његовој опорукци, један бану Јелачићу у Загреб, а други министру Ваху у Беч.⁶⁾ Но већ након два дана, тојест 12 новембра 1851, Ghetalди шаље нов извјештај министру Ваху јављајући да у Црној Гори влада опћенити мир, да је било на Цетињу 7 текућег мјесеца сабрано 200 црногорских војвода, који су чекали повратак двојице гласника посланих руском конзулу у Дубровник, те предају и отварање владичине опорукe, затим да је Сенат провизорно преузео управу земље и да је досада поново показао жељу да се одржи сусједско пријатељство са аустриском управом итд.⁷⁾ Сљедећи детаљни извјештај упутио је Ghetalди бану Јелачићу у Загреб 20 новембра описавши у њему опширно ток догађаја након Његошеве смрти и дајући садржај владичине опорукe.

Оба Ghetaldijeva оригинална извјештаја бану Јелачићу од 10 и до 20 новембра 1851 налазе се у архиву обитељи Јелачић, који је похрањен у Архиву града Загреба.⁸⁾

№ 2068/p

Wohleborner Freiherr! Euere Excellenz!

Es hat sich bestätigt, dass der letzte Wille des gestorbenen Vladika von Montenero bei dem russischen Konsul in Ragusa und zwar bereits seit einem Jahre niedergelegt war, und dass die in meinem Berichte vom 6. 1. M. Z. 2058/p erwähnten zwei Montenegriner dahin gesendet waren, selben entgegenzunehmen.

Der Konsul eröffnete das Dokument am 4. 1. M. in ihrem Beisein, nahm — ohne ihnen dessen Inhalt einzutheilen — eigenhändig zwei Abschriften hievon und schückte mit den am 5. d. M. von Ragusa abgegangenen Posten eine an den montenegrinischen Senat und eine an die kais. russische Gesandtschaft in Wien.

⁴⁾ Протокол Инф. бироа од 9 новембра 1851, број 9065 (А. Ивић: Архивска грађа о српским и хрватским књижевним и културним радницима II, Београд 1931, стр. 397).

⁵⁾ Ове извјештаје од 6 новембра спомиње Ghetalди у извјештају од 10 новембра 1851, наводећи и службени број. Чини се да оригинала данас нема, јер их Ивић не наводи у својој Архивској грађи II, а нема их ни у Јелачићевом архиву.

⁶⁾ Извјештај од 10 новембра, Инф. биро бр. 9155/А (А. Ивић: Архивска грађа... II, Београд 1931, стр. 148—149).

⁷⁾ Извјештај од 12 новембра, Инф. биро бр. 9153/А (ибид., стр. 149—150).

⁸⁾ Извјештаји имају привремене сигнатуре 499 и 34.

Den Inhalt des Testaments schien der Consul geheim halten zu wollen, doch gelang es dem Kreiskommissär Doimi[?]welcher bereits die Leitung des dortigen Kreisamtes übernommen hat, zu erfahren, dass der Vladika zu seinem rechtmässigen Nachfolger seinen dermal in Wien befindlichen Neffen David Petrovich bestimmt und zum Erben seiner gesammten Hinterlassenschaft, jedoch mit der ausdrücklichen Erklärung eingesetzt habe, dass selbe nicht als ein Privatgut, sondern als ein der Würde des Vladika anhängendes Vermögen angesehen werden müsse. Er empfiehlt seinem Neffen sich an die Erfahrung und an die Ratschläge des Oheims Pero Tomas Petrovich (dermaligen Senatspräsidenten) zu halten, in der Verwaltung die von ihm, dem verstorbenen Vladika, befolgte Politik zu verfolgen, und daher in keiner Weise den Schutz Russlands aufzugeben, so lange er nicht des Schutzes einer anderen Macht gewiss sei, welche auf den besseren Bestand und Fortschritt Montenero's entscheidender einzuwirken in Stande wäre.

Der Kreiskommissär versichert die Auskünfte im ingsten Vertrauen, aus verlässlicher Quelle erfahren zu haben, und ich beehre mich solche Eurer Excellenz in aller Ergebenheit zur hohen Kenntniss zu bringen, auch diesen Anlass ergreifend mich mit der ausgezeichnetsten Hochachtung und tiefsten Verehrung zu zeichnen

Eurer Excellenz gehorsamster Diener

Zara den 10. November 1851.

Ghetaldi v. r.

An S. n. des Herren k. k. wirklichen Geheimen Rathes, F. Z. M. Banus von Croatien und Slavonien, Militär und Civil Gouverneur von Dalmatien Joseph Freiherrn von Jellačić, Excellenz in Agram.

Бр. 2068/п

Благородни бароне! Ваша екселенцијо!

Потврђено је да је последња воља потоњег владике црногорскога положена код руског конзула у Дубровнику, и то већ једну годину, и да су у мојем извјештају од 6 текућег мјесеца број 2058/п споменута два Црногорца била одаслана онамо да је преузму.

Конзул⁹⁾ је отворио докуменат 4 текућег мјесеца у њиховој присутности и узео је власторучно — а да им није приопћио садржај његов — два преписа од тога и послао 5 овог мјесеца поштом, која је отишла из Дубровника, и то један црногорском Сенату, а један царском руском посланству у Бечу. Изгледа да је конзул хтио да задржи тајним садржај тестаента. Ипак је окружни комесар Дојми, који је управо преузео вођење тамошњег округа, успио да сазна да је владика одредио не само себи за пуноправног наслједника свога нећака Давида Петровића¹⁰⁾ који је некоћ боравио у Бечу, него и за баштаника своје свеукупне оставштине, али са изричитим објашњењем да се она мора сматрати иметком који припада достојанству владике, а не као приватно добро. Он препоручује своме нећаку да се ослони на искуство и савјете стрица Пера Томовог Петровића (садашњег претсједника Сената), а у управи да се придржава политике коју је он спроводио, те према томе нека никако не напушта покровитељство Русије све дотле док не буде сигу-

⁹⁾ Руски царски конзул у Дубровнику Јеремија М. Гагић (1783—1859).

¹⁰⁾ Данило Петровић.

ран за заштиту једне друге силе, која би била у стању да одлучније поради за бољи опстанак и напредак Црне Горе.

Окружни комесар увјерава да је ова обавјештења сазнао у највећем повјерењу и из најпоузданијег врела, а мени је част да их такова Вашој Екселенцији у пуној оданости ставим до високог знања и користећи ту прилику частим се с највећим поштовањем и најдубљим почитањем потписати као Ваше Екселенције најпокорнији

Задар, 10 новембра 1851

слуга Ghetaldi в. р.

№ 2122/р

Wohlgeborner Freiherr! Euere Excellenz!

In Verfolg und zur Ergänzung meiner unteren 6. und 10. 1. M. gemachten Mittheilungen bin ich nun mehr in der Lage folgende nähere Nachrichten über die letzten Augenblicke des gestorbenen Vladika von Montenero und über die in nächster Folge sich ergebenden Vorfälle zur hohen Kenntniss Euerer Excellenz zu bringen:

Der Vladika hatte den bei seinem Todenbette versammelt gewesenen monteneriner Häuptlingen eröffnet, seinen letzten Willen in drei Copien niedergeschrieben und von diesen eine Copie bei den Ministerium in Petersburg, eine zweite bei der russischen Gesandtschaft in Wien, die dritte bei dem russischen Consul in Ragusa hinterlegt zu haben.

Er vorderte die Monteneriner auf seinem Willen Folge zu leisten und sprach das Anathema gegen Jeden aus der dagegen handeln sollte. Sofort machte er ihnen bekannt, dass er seinen Neffen David Petrovich zu seinem Nachfolger bestimme und mit der einseitigen Regierung seinen Bruder Pero dem Präsidenten des Senats beauftrage. Er ermahnte sie dringend zur Eintracht unter sich und zur Aufrechthaltung der freundschaftlichen Verhältnisse mit Oesterreich und insbesondere mit den Einwohnern des Kreises Cattaro.

Sämmtlich versammelte Monteneriner haben ihm hierauf die feierliche Zusage geleistet, seinen Willen in allen Theilen nachkommen zu wollen.

Bekannt ist bereits das der Senat, zwei Monteneriner um das Testament, nach Ragusa gesendet habe, und auf welche Weise das Testament vom Consul eröffnet und sohin dem Senate zugefertigt wurde.

Pero Petrovich hatte inzwischen ohne der geringsten Opposition, unterstützt vom Senate, die Leitung der Angelegenheiten übernommen, und unverzüglich die Vorsteher und sonstigen Funktionärs aus allen Theilen Montenero's nach Cettigne berufen, damit sie bei Veröffentlichung des Testaments zugegen wären.

Das Testament welcher zugleich mit einem Briefe des Consuls anlangte, wurde durch den Sekretär Milakovich laut vorgelesen, eben so der gedachte Brief, womit die Monteneriner gleichfalls zur Eintracht ermahnt, und aufgefordert wurden, die letzten Verfügungen des Verstorbenen auf das Genaueste zu erfüllen.

Gleich nach der Lesung versprochen die Versammelten den Willen des Vladika zu achten, und sein Cousin Georg, derjenige, von dem man

besorgte, er werde sich zum Präsidenten aufwerfen, war der Erste, welcher sich dem Präsidenten des Senates Pero Petrovich näherte, ihn seinen Herrn nannte und ihm zum Zeichen seiner Unterwürfigkeit die Hand küsste. Seinem Beispiele folgten unmittelbar die Senatoren und die übrigen anwesenden Monteneriner.

Pero hielt nun eine Rede, worin er sich nach Kräften für das Beste Montenero's und Allem zu widmen versprach und sie zur Eintracht, Ruhe und Frieden mit allen guten Nachbarn, vorzüglich mit den Oesterreichern aufforderte, und Jeden mit Todesstrafe bedrohte, der die Ruhe an der Gränze stören, oder irgend eine Missthat auf österreichischen Gebiete verüben würde.

Der Regent nahm hierauf Besitz von der gewesenen Wohnung der Vladika, und von den hinterlassenen Schriften, Geld und Schmucksachen.

Von dem Testamente war es bisher nicht möglich eine Abschrift zu erhalten. So viel aber aus verlässlichen Quellen erhoben werden konnte, mithält dasselbe, nebst der Bestimmung des David Petrovich zum Nachfolger — jedoch unter der Bedingung, dass er sich zu einem tüchtigen Oberhaupte heranbilde — und nebst der Ernennung seines Bruders zum einseitigen Regenten, folgende Verfügungen:

Die Interessen eines in Wien angelegten Kapitals von 100.000 Gulden, sollen in gleichen Theilen zwischen seinem Vater Thomas und seiner Mutter, so wie seinen zwei verheiratheten Schwestern so lange sie leben, vertheilt, jene des in Petersburg angelegten Kapitals vom gleichem Betrage zum öffentlichen Bedürfnissen in Montenero verwendet werden.

Zugleich ordnete er jedoch an, dass auch das in Wien erliegende Kapital behoben und in Petersburg angelegt werde, und dass nach dem Tode seiner Eltern und Schwestern beide Kapitale als National — Eigenthum zu behandeln und von seinem Nachfolger zu verwalten seien.

50.000 Gulden die in der Kasse zu Cettigne vorgefunden wurden, sollen zur Bezahlung der Senatoren, der Distriktsvorsteher und der Perianizzen und anderer Verwaltungsauslagen dienen, ein zweiter in derselben Kasse hinterlegten Betrag von 50.000 Gulden aber als Unterstützungsfond für Fälle des Nothstandes fruchtbringend angelegt, und von Jahr zu Jahr bedürftigen Montenerinern in kleinen Parthien gegen Vier Perzent verlichen werden.

Am Schlusse dieses Testaments wird den Montenerinern wiederholt Eintracht und gute Nachbarschaft mit der Herzegowina und Oesterreich, vor Allem aber die grösstmögliche Rücksicht und Achtung gegen Russland, welches — wie versichert wird — noch durch fünf Jahre Montenero mit einem jährlichen Beitrage von 10.000 Dukaten zu unterstützen gesonnen wäre, empfohlen.

Diesen Nachrichten kann ich schliesslich noch die ergebnste Versicherung beifügen, dass die Ruhe im Innern Montenero's und an unserer Gränze bisher noch in keiner Weise gestört wurde, und dass am 15. 1. M. beim Abgange des Dampfers auch die Rückantwort des Senatspräsidenten auf das Condolenzschreiben des Kreisvorstehers in Cattaro eingetroffen.

war, worin die feierlichsten Versprechungen und Versicherungen enthalten sind, dass für die Erhaltung der freundschaftlichen Verhältnisse streng gewacht werden wolle.

Mit dem aus Triest wegen Unwetter erst am 19. d. Abends hier eingetroffenen und heute nach Dalmatien abgegangenen Lloydampfer reist ein Carl Mertschinsky kais. russischer Gouvernements Sekretär nach Montenero.

Ich habe die Ehre mit der ausgezeichnetsten Hochachtung und Verherung zu verharren

Euerer Excellenz gehorsamster Diener

Zara den 20. November 1851.

Ghetaldi v. r.

An S. n des Herrn k. k. wirklichen geheimer Rathes, F. Z. M. Banus von Croatien und Slavonien und Civil und Militär Gouverneur von Dalmatien Joseph Freiherrn von Jelačić Excellenz in Agram.¹¹⁾

Бр. 2122/п

Благородни бароне! Ваша Екселенцијо!

У просљеђењу и као надопуну мојих 6 и 10 текућег мјесеца учињених саопћења сада сам у положају следеће поближе вијести о посљедњим часовима умрлог владике црногорског и о догађајима с тим у вези да дадем до високог знања Вашој екселенцији.

Владика је на својој самртној постељи сакупљеним црногорским поглавицама изјавио да је своју посљедњу вољу написао у три копије, од којих је једну код Министарства у Петрограду положио, другу код руског посланства у Бечу, а трећу код руског конзула у Дубровнику.

Он је захтијевао од Црногораца да извршавају његову вољу и изрекао је проклетство над сваким који би супротно радио. Одмах их је упознао с тим да је свога нећака Дав. Петровића¹²⁾ одредио за свог наследника и да је привремену управу повјерио Перу Петровићу, свом брату, претсједнику Сената. Уордно их је опомињао на међусобну слогу и да одржа пријатељске односе са Аустријом, а напосе са становницима которског окружја.

Сви сакупљени Црногорци дали су му на то свечано обећање да ће му жељу испунити у свим дијеловима.

Већ је познато како је Сенат послао два Црногорца по опоруку у Дубровник, на који начин је тестамент конзул отворио и како је био Сенату испостављен. Перо Петровић је међутим без и најмање опозиције, подупрт од Сената, преузео вођење послова и неодложно позвао претстојнике (поглавице) и друге функционере из свих дијелова Црне Горе на Цетиње, да буду присутни објављивању тестаментa.

¹¹⁾ На полеђини извјештаја налази се забиљешка: praes. Agram den 27. November 1851. № 471/up. Wagner, што значи да је акт стигао 27 новембра 1851 и тога дана био протоколиран.

¹²⁾ Данило Петровић.

Тестамент¹³), који је приспио заједно с конзуловим писмом, прочитао је секретар Милаковић гласно, исто тако и лист којим су Црногорци једнако опоменути на слогу и којим се захтијева да се посљедње одредбе покојникове најтачније изврше.

Одмах послје читања обећали су сакупљени да ће вољу владичину поштовати, а његов братучед Ђорђе, онај за кога је било бојазни да ће се наметнути за президента, био је први који се претсједнику Сената Перу Петровићу приближио, њега својим господаром назвао и који му је у знак своје подложности руку пољубио. Његов примјер слиједили су непосредно сенатори и остали присутни Црногорци. Затим је Перо одржао говор у којем је обећао да ће се свим силама посветити добру Црне Горе и свих, те их позвао опет на слогу и мир са свим добрим сусједима, у првом реду са Аустријанцима, те запрјетио смртном казном свакоме ко би нарушавао мир на граници или било какво недјело почасти на аустриском подручју.

Регент је на то ступио у посјед пријашњег владичиног обитавалица, списка, новаца и накита.

Досада није било могућно добити препис тестамена. Но толико се из поузданих извора могло сазнати да он садржи поред именована Дав. Петровића¹⁴) за наслједника — ипак под условом да ће се он изградити у честитог поглавара — и поред именована свога брата за привременог регента, слједеће одредбе:

Камате главнице од 100.000 гулдена уложене у Бечу имају се подијелити у једнаке дијелове између његовог оца Тома и његове мајке, као и између његових двију удатих сестара, док живе, а оне од главнице уложене у Петрограду у истом износу имају се употријебити за јавне потребе у Црној Гори.

Истовремено наложио је још да се главница која се налази у Бечу подине и уложи у Петрограду и да се послје смрти његових родитеља и сестара са обим главницама имаде поступати као с народним власништвом, а њима има да управља његов наслједник.

50.000 гулдена, који су затечени у благајни на Цетињу, имају служити за плаће сенаторима, претстојницима дистрикта и перјаницима те за остале издатке управе; други у истој благајни остављени износ од 50.000 гулдена има се користоносно уложити, да би послужили као потпорни фонд у случајевима невоље и да се нужденим Црногорцима од године до године посуђује у малим износима уз 4 процента.

На свршетку овог тестамена¹⁵) поново је препоручена Црногорцима слога, добро пријатељство с Херцеговином и Аустријом, но прије свега у највећој мјери обзир и пажња према Русији, која — као што је зајемчено — још за вријеме од 5 година даје Црној Гори помоћ од 10.000 дуката.

¹³) Тестамент је преписиван и прештампаван много пута и у разним варијацијама. Критични текст према оригиналу у Државном архиву на Цетињу објавио је Д. Вуксан (Ловћенски одјек, Цетиње 1925, бр. 7—12, стр. 166—169; Споменица Петра II Петровића—Његоша — Владике Рада 1813—1851—1925, Цетиње 1926, стр. 158—162). О тестаменту види и код Ј. Томановић: Петар други Петровић—Његош као владалац. Цетиње 1896, стр. 210—213; Тестамент П. П. Његоша (Братство I, Сарајево 1925, бр. 9, стр. 201—202).

¹⁴) Данило Петровић.

¹⁵) Његошев тестамент, писан власторучно по њему у Прчању 20 маја 1850, садржи три дијела, наиме: увод, одредбе у 5 тачака, и то прву о наслједнику и другу до пете о иметку, те заглавак. О наводним препорукама Црногорцима за пријатељство са Аустријом и Русијом на свршетку тестамена нема у њему говора.

Овим вијестима могу коначно додати најоданије увјеравање да мир у унутрашњости Црне Горе и на њезиним границама досада није био нарушен и да је 15 текућег мјесеца приликом одласка пароброда стигао и одговор претседника Сената на писмено саучешће окружног претстојника у Котору, а који садржи најсвечанија обећања и увјеравања да ће се будно pazити на одржање пријатељских односа.

Лојдовим паробродом, који је из Трста због невремена тек 19 увече стигао и данас пут Далмације отишао, лутује и неки Карло Мерчински, руски царски губерњски секретар, у Црну Гору.

Част ми је са особитим поштовањем и почитовањем остати Ваше Екселенције најпокорнији слуга

Задар, 20 новембра 1851

Ghetaldi v. p.

Готво истовремено с првим службеним извјештајима изишле су и прве новинске вијести о Његошевој смрти. Оне се, да како, темеље на првим познатим оскудним фактима, а попраћене су с више или мање симпатија за великог покојника, владара и пјесника. Ове прве вијести доносе новине у Задру (7 новембра), Загребу (8 и 10 новембра), Трсту (10 новембра), Бечу (10 и 13 новембра), Темишвару (12 новембра), Љубљани (12 новембра), Београду (13 и 14 новембра), Аугузбургу (13 новембра), Целовцу (22 новембра) итд. Међу првим новинама пренио је вијест о смрти Његошевој и »*Osservatore Romano*« у Риму.¹⁶⁾

Овим новинским вијестима заокружују се и донекле употпуњују напријед објављени службени аустриски извјештаји, те тиме добивамо зорну слику о одјеку Његошеве смрти.

Гласник далматински

(III, бр. 89, Задар 7 XI 1851, стр. 1):¹⁷⁾

У Задру 5 студенога. Данас нам стиже глас да је умро владика Црногорски.

На 28 листопада била га је болест верло стегла, те је хтио да га принесу у Котор, и ту, или другди да се личи. Него тај

¹⁶⁾ »*Osservatore Romano*»: „Задар, 5 новембра 1851. Јутрос нам је стигла вијест о смрти Владике Црногорскога. — Дана 28 октобра, осјећајући се много горе, мислио је да га пренесу у Котор и да се ту, или гдје друго, подвргавши се докторском лијечењу, опорави. — Али није био у стању да изврши ту своју намјеру, јер је болест била одвише тешка, и дана 31 октобра у 9 сати у јутро издахнуо је у својој резиденцији на Цетињу. — Његов брат, претседник сената црногорског, дан прије тога, био је позвао једног љекара из Котора, који је одмах кренуо за Цетиње, али на пола пута већ је чуо за Владичину смрт. — У Владици књижевнику губи словенство једног од највећих умова. Међу разним његовим дјелима, много слављеним код свих јужних Словена, само Горски Вијенац био би доста, да га овјековјечи“. (упореди: Записи IX, Цетиње 1931, стр. 152—156). — Овдје напомињем да ми досада није било могућно доћи до тршћанских новина »*Osservatore triestino*« као ни до пешћанских савремених новина. Но може се са сигурношћу тврдити да се и њихове вијести темеље на првим вијестима задарских новина.

¹⁷⁾ С „Гласником далматинским“ излазиле су паралелно заправо исте новине и на италијанском језику »*Osservatore dalmato*«, које су доносиле потпуно исте вијести и зато те новине не спомињем засебно.

намишљај није магао у дило привести, болест га је приобладала, те је на 31 листопада на 9 урих изјутра издануо на Цетињу...

Из Котора 3 студенога. По гласовима које добисмо из Црне горе Владика је умро.

Број 90 од 11 XI 1851, стр. 1, јавља из Задра о стању у Црној Гори након Његошеве смрти, број 92 од 18 XI 1851, стр. 1 јавља о турском весељу у Скадру због смрти и о стању у Црној Гори, а исти број на стр. 3—4 доноси и пјесму Ане Видовићеве пригодом Његошеве смрти, број 93 од 21 XI 1851, стр. 1 јавља о Његошевом тестаменту, а број 94 од 25 XI 1851, стр. 1 доноси питање вијести о смрти Његошевој и о стању у Црној Гори.

Agramer Zeitung

(XXVI, br. 257, Agram 8.XI.1851, str. 739):

Agram, 8. Nov. Einer eingelangten officiellen Mittheilung aus Cettigne zufolge, ist der Vladika von Montenegro daselbst am 31. Oktober verstorben. Das Slaventhum verliert an ihm einen eifrigen Vaterlandsfreund, die Literatur ein nicht unbedeutendes Talent. Jeder der Gelegenheit hatten Verstorbenen persönlich kennen zu lernen, war von seiner Güte und Freundlichkeit bezaubert. Für das Land der Montenegriner, diese äussert vorgeschobene Spitze des Südslaventhums, ist sein Tod höchst beklagenswerth; möge er nicht die Lösung zu bevorstehenden Verwicklungen werden.

Број 258 од 10 XI 1851, стр. 741 проширује своју прву вијест о смрти Његошевој детаљима, број 260 од 12 XI 1851, стр. 747, број 268 од 21 XI 1851, стр. 769 и број 271 од 25 XI 1851, стр. 777 осврћу се на стање у Црној Гори након Његошеве смрти, а број 275 од 29 XI 1851, стр. 787 говори о детаљима Његошевог тестаента.

Народне Новине

(XVII, бр. 258, Загреб 10 XI 1851, стр. 737):

Из Загреба. Из службенога извјестја дознајемо вѣрло жалостан глас, да је владика и господар Цѣрнегоре Петар Петровић Његуш на 31. листопада у своме двору Цетињу временити живот замиенио виечњим. Немили овај ударац напунит ће сваку славјанску душу истинском тугом; губитак овога толи славнога мунжа вас народ илирски тим ће већма осјетити, чим је покојник био на обзорју књижевности славенске она сјајна звиезда, која је подобно разсвиетљивала ново започету стазу дужевнога препорођења народа нашега. Славне његове пиесме и име његово остат ће неизбрисано у повиестнице овога времена, и славит ће се као извѣстна књижевника и бранитеља свога народа док буде сунца и миесеца.

Број 270 од 24 XI 1851, стр. 771 доноси вијест о турском весељу због Његошеве смрти и о стању у Црној Гори након његове смрти, број 271 од 25 XI 1851, стр. 775 проширује вијести о стању у Црној Гори након Његошеве смрти, број 272 од 26 XI 1851, стр. 777 доноси вијест да је кнез Милош Обреновић дао за Њего-

ша 23 XI о. г. у Бечу задушнице, а др Суботић да је одржао посмртно слово, број 273 од 27 XI 1851, стр. 779 износи детаље о Његошевом тестаменту, а број 275 од 29 XI 1851, стр. 785 једнако говори о Његошевом тестаменту.

Il diavoletto

(IV, br. 310, Trieste 10.XI.1851, str. 1240):

Trieste 9 novembre. Austria. — Lettere giunte dalla Dalmazia recano la morte del Vladica del Montenero.

(IV, br. 312, Trieste 12.XI.1851, str. 1247—1248):

Trieste 11 novembre. Austria. Abbiamo da Zara quanto segue: In seguito alla morte del Vladica, due notabili montenegrini furono spediti dal Senato del Montenero a comunicarne uffiziosamente la notizia all'imp. reg. amministratore circolare di Cattaro, e all'imperiale console russo in Ragusa. Innanzi di morire il Vladica fece caldissima raccomandazione ai montenerini de mantenersi sempre in amichevoli relazioni col governo austriaco, e lo stesso Senato minacciò di punire con tutta severità coloro che ardissero di turbarla. Dopo la morte del Vladica, la pubblica quiete non fu punto turbata nè all'interno, nè ai confini del Montenero, e riteniamo, che l'energico contegno del Senato saprà mantenerla anche per l'avvenire. Sulle disposizioni date dal Vladica non si sa ancora nulla di positivo.

Südslawische Zeitung

(III, br. 241, Agram 11.XI.1851, str. 452):

Der »Oss. Dalm.« berichtet folgende näheren Umstände über die letzten Augenblicke des dahingeschiedenen Vladika der Crnagora: Am 28. v. M. war derselbe sehr bedenklich erkrankt und wünschte sich nach Cattaro zu begeben, um sich dort oder anderswo ärztlich behandeln zu lassen. Er war jedoch nicht mehr im Stande, seinen Willen auszuführen und am 31. Okt. um 9 Uhr Morgens hauchte er in seiner Residenz Cetinje das Leben aus. Sein Bruder, der Präsident des crgogorer Senates, hatte Tags zuvor einen Arzt aus Cattaro holen lassen, der sich sogleich zur Reise anschickte, jedoch schon auf halben Wege von der Todesnachricht des Vladika ereilt wurde.¹⁸⁾

Број 242 од 13. XI 1851, стр. 455 преноси према »Osservatore dalmato« вијест о стању у Црној Гори након Његошеве смрти, једнако и број 247 од 22 XI 1851, стр. 472, број 248 од 25 XI 1851, стр. 475 преноси вијест из »Wiener Blätter« о корацама руског конзула у Дубровнику, а број 250 од 29 XI 1851, стр. 483 доноси опет према »Osservatore dalmato« вијест с детаљима о Његошевом тестаменту.

Južna pčela

(I, br. 8, Temišvar 31.X.1851, str. 32):¹⁹⁾

¹⁸⁾ Упореди Agramer Zeitung бр. 258, Agram 10 XI 1851, стр. 741.

¹⁹⁾ Текст је уоквирен у црни руб. Датум на овим новинама је по старом календару, значи да је 31 X по новоме 12 XI 1851.

Najnovije. J. B. U Kotoru, 20. Oktomvra. Hitim' vam' nuždnu i žalostnu vëst' objaviti, da se u petak' 19 tekućeg' mëseca Oktomvra u 10. sati pre podne prestavio na *Cetinju Vladyka crnogorskij Petar' Petrović-Nëgoš'*. On' je do izdissaja pri sebi byo, preporučujući Crnogorcyma slogu bratsku i jedinstvo. Kazao je, da se kod' ruskog' konzula u Dubrovniku nalazi zapiska nëgove posljedne želë. Danas' će se dvoica krenuti u Dubrovnik' da isto pismo donesu i narodu posle objave.

Neću propustiti da Vam' i dalë posljedice ovog' žalostnog' slučaja nedostavim'.

Broj 9 od 3 XI (15 XI) 1851, str. 34 donosi dopis iz Trsta, te veli da vijest o Njegoševoj smrti »obuče naša srbska srđca u crno ruvo«, a zatim daje prve vijesti o Njegoševom testamentu. Međutim u istome broju na str. 33 kao i u broju 10 od 7 XI (19 XI) 1851, str. 37—38 nalazi se oveći članak, koji svojim pisanjem otkaçe od svih drugih novina, jer zagovara preuzimanje vlasti u Crnoj Gori po Georgiju Petroviću. Tako se ondje veli: »Od vremena ustanovlëne u nepristupnim' gorama nezavisivosti ove šake naroda srbskog', nie nigda veća nezgoda za naslëdnika byla, no što je sad'. U cvëtucim' godinama svoga vëka života preselio se vladyka Petar' II. u vëčnost'. On' je u nadeždi živio, da će svoj život', kao i nëgov' predšestvenic' do 80—90 godine produžiti, zato nie ni nastojavao da naslëdnika vospita, koi by duhom' byo dostojan', ljubvom' naroda gotov' primiti kormilo dvostrukog' bremena, među onim' narodom', koi pun' svësti, pun' mužestva, poznaje prava svoja, poznaje slobodu svoju...« Dalje govori o sadašnjem položaju Crne Gore i naročito mnogo hvali kneza Georgija Petrovića, pa veli: »Narodu crnogorskom' kao prvo dobro preporučujemo, da ovog' muža (Georgija Petrovića) jednodušno sreće svoje radi prigri, nëgovom' zrelom' sovetu slëduje, da sačuva ono, zašto se neprekidno skoro šeststogodišnja junačka krv' bila. — Sad upokojenij vladyka, kroz' dvadest' i jednu godinu svog' gospodarenja u Crnojgори, pokazao je, da se dve usredotočene vlasti: mirska i duhovna moraju razdëeliti, ako se neće uzeti put', da, ili državonarodnja dëla, ili crkva prenebregnuta bude. Obe su ove struke kao osnov' života kod' onog' naroda nužde«. Zatim opet govori u prilog knezu Georgiju Petroviću; te završuje: »Upokojenom' Vladyki čuditi se moramo, da on' pri svemu tome, što su mu se prošle godine pri nëgovom' polazku u Italiju glavari smejali, kad' im' je, i posljednji put' voljom' svoiom' naimenovanog', naslëdnika preporučivao, da je opet' pri istoj misli i želji ostao. Poznavajući on' Zeka, koi ni najmanë ponjašija o socialnom' narodnom' životu, a još' manë o državnom' pravleniju ima. Vladyka crnogorskij u danošnjem' vremenu treba da što vyše zna, no kojekako čitati i pisati. Ako li će da fungira pustim' glasom', onda bolë je izabrati otmëna i zrela starca crnogorca, koi će dobrim' sovetom' byti narodu od' polze. Naimenovanyj a još' nepriznatyj naslëdnik, nema vyše od' dvadest' i tri godine, a svëtskog' znanja lišen' do sad', teško će na sobstvenoj volji ostavlënij i u buduće pribaviti moć«. — Broj 12 od 17 XI (29 XI) 1851, str. 46, koji je izišao u Novom Sadu, donosi kratku potvrdu vijesti o smrti Njegoševoj, zatim o koracima ruskog konzula Gagića i o turskom veselju u Skadru zbog Njegoševe smrti.

Laibacher Zeitung

(br. 260, Laibach 12.XI.1851, str. 1092):

Trieste, 10. November. Der aus Dalmatien eingetroffene Lloyddampfer brachte die Nachricht von dem am 31. v. M., Morgens um 9 Uhr in Cettigne erfolgten Tode des Vladika von Montenegro. Der »Osservatore Dalmato« sagt: Wir müssen diesen Fall um so mehr beklagen, als der Vladika durch sein Ansehen, seine Erfahrung, seine genau Vertrautheit mit dem innern Leben des Volkes, durch die Achtung und das Vertrauen, das er in Montenegro genoss, sehr viel dazu beitrug, um jene unruhige und zügellose Bevölkerung der Macht des Gesetzes unterzuordnen. Im Vladika verlieren die Slaven einen ihrer durch Wissenschaft hervorragenden Männer. Unter seinen verschiedenen gefeierten Werken würde »Gorski Vienaz« allein hinreichen, seinen Namen unsterblich zu machen.

Број 275 од 29 XI 1851, стр. 1154, број 278 од 3 XII 1851, стр. 1165, број 286 од 13 XII 1851, стр. 1202, број 292 од 20 XII 1851, стр. 1230 и број 296 од 27 XII 1851, стр. 1248 доносе овећи чланак »Montenegro und der Vladika Pietro Petrovich II« пренесен из листа »Lloyd«.

Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči

(IX, br. 46, Ljubljana 12.XI.1851, str. 235):

Novičar iz mnogih krajev. — Važna novica je prišla te dni iz Cettinja, da je Vladika Černogorski 31. oktobra umrl.

(IX, br. 47, Ljubljana 19.XI.1851, str. 240):

— Slavni vladika Černogorski Peter Petrovič Njeguš, za slovansko slovstvo mnogo zaslužen mož, kteriga smert smo unidan oznanili, je bil še le 40 let star, 20 let vladar Černagorcov, 18 let pa vižji duhovnik svojega ljudstva.

Србске новине

(бр. 125, Београд 1 XI 1851, стр. 1):

Телеграфска вјест из Задра јавља, да се владика црногорскиј, господар Петар Петровић Његош, 19 окт. у 9 сатиј изјутра у вјечност преселио. Блаженоупокојениј тек је навршио 40 година, а владао је Црном Гором као господар 21, а као владика 18 година. Шта је његов народ у њему изгубио, шта ли цјело Славенство губи мужем *Петром Петровићем Његошем*, о томе ће повјестница причати, којој припадлежи његов живот и његово дјелање. Вјечна му памјат.

Број 127 од 6 XI (18 XI) 1851 и број 128 од 10 XI (22 XI) 1851 доносе даље потанкости о смрти Његошевој, број 131 од 17 XI (29 XI) 1851 и број 132 од 20 XI (2 XII) 1851 проширују пријашње вјести, а број 135 од 27 XI (9 XII) 1851 даје детаље из Његошевог тестаментa према »Osservatore dalmato«.²⁰⁾

Abendblatt der Wiener Zeitung

(br. 259, Wien 10.XI.1851, str. 1033):

²⁰⁾ Упореди Љ. Дурковић—Јакшић: Србијанска штампа о Његошу и Црној Гори, Београд 1851, стр. 207—212. Ове новине носе датуме по старом календару, дакле 1 XI, значи по новоме 13 XI 1851.

Kronländer. Zara, 4. November. Der »Osservatore dalmato« berichtet wieder von einem Handgemenge zwischen Montenegrinischen Hirten und den Bewohnern des im Buduaer Bezirke liegenden Dorfes Braich. Einer der letzteren starb an einer ihm von den Montenegrinern beigebrachten Wunde.

Die Behörden haben sogleich die energischsten Massregeln zur Verhütung abermaliger Feindseligkeiten zwischen den Braichianern und Montenegrinern ergriffen, gleichzeitig aber auch beim — inzwischen verstorbenen — Vladika von Montenegro die nöthigen Schritte behufs der Bestrafung der Mörder und der Aufrechthaltung der Ruhe an der Grenze gemacht.

(br. 262, Wien 13.XI.1851, str. 1045):

Kronländer. Triest, 11. Nov. Zwei angesehene Montenegriner wurden vom Senate entsendet, um dem k. k. Kreisamte zu Cattaro und dem k. Russischen Konsul in Ragusa die Nachricht vom Tode des Vladika zu hinterbringen. Der Verblichene empfahl vor seinem Ende den Montenegrinern aufs angelegentlichste die freundlichen Beziehungen zur Oesterreichischen Regierung aufrecht zu erhalten. Der Senat selbst drohte streng einen Jeden zu bestrafen, der die Eintracht mitden Nachbarn zu stören wagen würde. — Seit dem Tode des Vladika ist die Ruhe weder im Innern noch an der Grenze im mindesten unterbrochen worden. Die vom Vladika hinterlassenen Anordnungen in Betreff des Landes sind noch nicht bekannt. (Trieste. Ztg.).

Allgemeine Zeitung

(br. 317, Augsburg 13.XI.1851, str. 5063):

Neueste Posten. Triest, 8. Nov. Das heute aus Dalmatien eingetroffene Dampfschiff hat uns nur üble Nachrichten gebracht... Unterm 24 meldet man aus Cattaro dass der Gesundheitszustand des Vladika sich nicht gebessert habe, heute verbreitete sich hier sogar das Gerücht der Vladika sey gestorben...*)

(br. 319, Augsburg 15.XI.1851, str. 5093):

Agram, 8. Nov. Gestern langte eine officielle Mittheilungen über den zu Cetinje erfolgten Tod des Vladika von Montenegro hier an. Leider wird dadurch Anlass zu manchen. Verwickelungen gegeben, weil die Montenegriner nicht geneigt scheinen den Neffen des verstorebenen Vladika als Nachfolger anzuerkennen.

Број 321 од 17 XI 1851, стр. 5128 доноси даље потанкости о смрти Његошевој и о стању у Црној Гори након ње.

Ljubljanski časnik

(II, br. 91, Ljubljana 14. XI. 1851, str. 363):

---

*) Er ist wirklich in Cetinje gestorben.

Černagora. Ваžна новца је пришла те дни из Cetinj, да је Владика Černogorski 31. октобра умерл.²¹⁾

(II, br. 92, Ljubljana 18.XI.1851, str. 367):

Črnagora. Tudi »Osservatore dalmato« nazvani, da je vladika černogorski 28. pr. m. hudo zbolel in da se je hotel v Kotor prineesti dati, da bi se bil ondi dal ozdravljati. Pa ni več mogel svoje volje spolniti, 31. oktobra zjutraj ob devetih je dušo pustil v Cetinju. Njegov brat, predsednik černogorskega starašinstva je en dan popred po zdravnika v Kotor poslal ki se je naglo napotil, pa že med potjo je zvedel, da je vladika умерl. On je bil mož mnoge učenosti in skušnje, on je znal z nemirnimi Černogorci ravnati in ljudstvo v berzdi deržati. Kakor pesnik je bil tudi Peter Petrović Njeguš imeniten mož. Njegov »Gorski vienac« je dovolj, mu slavo pridobiti.

Koj po smrti vladika Černogorskega je ondašnje starašinstvo to dogodbo v Kotor avstrijanskemu krožnemu poglavarstvu kakor tudi ruskemu konsulu naznanilo. Predenj je vladika умерl, je živo priporočil z Avstrijanci v zastopnosti živeti in starašinstvo samo žuga tistemu ki bi zoper Avstrijance vstal, ga **ostro kaznovati**. Po smerti vladikovi ni nikjer nemir vstal.

Осим ових новина доноси још Carinthia (XLI, бр. 93, Klagenfurt 22 XI 1851, стр. 369 — 370) овећи чланак С. В. а. В. под насловом »Der Vladika von Montenegro«, а једнако и *Луна* (бр. 47, Agram 22 XI 1851, стр. 181 — 188) под натписом »Peter Petrović Négoš II., Vladika von Černagora«.

Тиме би биле исцрпене прве новинске вијести о Његошевој смрти и о стању у Црној Гори непосредно након ње. Ове новинске вијести умногоме су занимљиве. Неке су једноставно пренесене из других новина, неке су попраћене већим или мањим коментаром, а неке су и посве различите. Међутим, ипак све оне у овом или оном облику признају величину Његошеву, све му оне одају признање и као владару јуначког и борбеног народа у дивљим горама, али и као великом пјеснику, те су и стога значајан допринос Његошевој биографији и историји црногорској онога доба.

Андрија-Љубомир Лисац

²¹⁾ Упореди: *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči IX*, br. 46, Ljubljana 12 XI 1851, стр. 235.